КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ, КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА
КАФЕДРА ІНФОРМАЦІЙНИХ КОМУНІКАЦІЙ

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри
_____ О.А. Політова
«13» травня 2026 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

(творчий авторський проєкт)

на тему:

ЕВОЛЮЦІЯ ОБРАЗУ ВОЛОНТЕРА В УКРАЇНСЬКИХ МЕДІА (2014-2025 рр.)

випускника першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

Виконала:

студентка IV курсу, групи ВТПб-1-22-4.0д

Ляшенко Вікторія Миколаївна
(прізвище, ім'я та по батькові)

Цим підписом засвідчую, що поданий на захист рукопис та електронний документ є ідентичні.
08.06.2026 р.

Науковий керівник:

Старший викладач Кафедри інформаційних комунікацій
(науковий ступінь, вчене звання)

Вітковський Денис Ігорович
(прізвище, ім'я та по батькові)

Київ-2026

АНОТАЦІЯ

Ляшенко Вікторія Миколаївна. Еволюція образу волонтера в українських медіа (2014-2025 рр.). - Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття першого рівня вищої освіти «бакалавр» - Київський столичний університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2026.

У роботі досліджено особливості формування та трансформації образу волонтера в українському медіапросторі в умовах російсько-української війни. Розглянуто волонтерство як соціокультурний феномен сучасного українського суспільства, проаналізовано специфіку репрезентації волонтерів у медіа та масовій культурі. Визначено методологічні підходи до дослідження екранних образів та застосовано їх для аналізу художніх репрезентацій волонтерства в українському кінематографі. Проведено аналіз трансформації образу волонтера в українських художніх фільмах періоду 2014-2025 років, виявлено основні психологічні, соціальні, гендерні та етичні зміни цього образу під впливом воєнних подій. На основі результатів дослідження розроблено та реалізовано авторський аудіовізуальний проєкт, присвячений сучасному образу українського волонтера.

Ключові слова: волонтерство, образ волонтера, українські медіа, українське кіно, аудіовізуальне мистецтво, медіарепрезентація, екранний образ, воєнна культура, соціальні комунікації, авторський відеопроєкт.

ABSTRACT

Victoriia Liashenko. Evolution of the Volunteer Image in Ukrainian Media (2014-2025). - Manuscript.

Qualification work for obtaining the first level of higher education "Bachelor". - Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University. Kyiv, 2026.

The qualification paper examines the formation and transformation of the volunteer image in the Ukrainian media space during the Russian-Ukrainian war. The study considers volunteering as a socio-cultural phenomenon of contemporary

Ukrainian society and analyzes the representation of volunteers in media and popular culture. Methodological approaches to the study of screen images are identified and applied to the analysis of volunteer representations in Ukrainian cinema. The research investigates the evolution of the volunteer image in Ukrainian feature films produced between 2014 and 2025 and identifies the main psychological, social, gender, and ethical transformations of this image under the influence of wartime realities. Based on the findings, an original audiovisual project dedicated to the contemporary image of the Ukrainian volunteer was developed and implemented.

Keywords: volunteering, volunteer image, Ukrainian media, Ukrainian cinema, audiovisual art, media representation, screen image, wartime culture, social communications, authorial video project.

ЗМІСТ

ВСТУП…….....5
РОЗДІЛ 1. ВОЛОНТЕРСТВО ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ТА МЕДІЙНИЙ ФЕНОМЕН В УКРАЇНІ
1.1 Волонтерство як соціокультурне явище.....10
1.2 Образ волонтера у медіа та масовій культурі.....20
1.3 Методологія дослідження екранних образів.....27
1.4 Образ волонтера у фільмах 2014-2019 рр.....31
1.5 Трансформація образу після 2022 року.....40
Висновки до першого розділу.....44
РОЗДІЛ 2. АВТОРСЬКИЙ АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ ПРОЄКТ ЯК ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ
2.1 Концепція та мета авторського відеопроєкту.....47
2.2 Драматургічна структура та художньо-візуальна модель.....49
2.3 Технічна реалізація та етапи створення.....53
Висновки до другого розділу.....54
ВИСНОВКИ.....56
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....59

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Початок російсько-української війни у 2014 році став каталізатором безпрецедентної мобілізації громадянського суспільства та зумовив формування потужного волонтерського руху, який перетворився на один із визначальних чинників національного спротиву. В умовах інституційної неготовності держави до тривалої війни саме волонтери оперативно закрили критичні потреби армії та цивільного населення. Уже в перші місяці бойових дій активізувалися ініціативи на кшталт «Поверніть живим», «Армія SOS», медичного батальйону «Госпітальєри», волонтерської розвідувальної спільноти InformNapalm, численних регіональних штабів допомоги військовим і внутрішньо переміщеним особам. Вони забезпечували фронт амуніцією, бронежилетами, касками, медикаментами, засобами тактичної медицини, транспортом, тепловізорами, безпілотниками, організовували ремонт техніки, збір коштів і міжнародну логістику постачання.

Водночас волонтерський рух охопив не лише військову сферу. Активно розвивалися напрями гуманітарної підтримки цивільного населення прифронтових територій, евакуації з зон бойових дій, психологічної допомоги, підтримки родин загиблих і поранених військовослужбовців, реабілітаційні програми для ветеранів. Інформаційне волонтерство стало важливою складовою протидії російській пропаганді: створювалися медіапроєкти, аналітичні платформи, ініціативи з фіксації воєнних злочинів та міжнародної адвокації української позиції. Значного розвитку набули культурно-просвітницькі ініціативи - благодійні концерти, мистецькі аукціони, освітні

кампанії, що поєднували збір коштів із формуванням національної ідентичності [17].

Після повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року волонтерство трансформувалося у всеохопний суспільний феномен. Масові збори на безпілотні літальні апарати, автомобілі для Збройних Сил України, бронетехніку, проєкти на кшталт «народного супутника», створення волонтерських логістичних хабів у країнах Європи та Північної Америки продемонстрували новий рівень координації та цифровізації громадянської активності. Соціальні мережі та краудфандингові платформи стали ключовими інструментами комунікації й мобілізації ресурсів, що суттєво вплинуло на медіапростір та практики суспільної взаємодії.

Отже, волонтерський рух в Україні набув значення не лише форми громадянської участі, а й механізму суспільної самоорганізації, який вплинув на трансформацію соціальної структури держави, посилив горизонтальні зв'язки між громадянами, змінив моделі комунікації та став важливим чинником формування нової культурної парадигми в умовах війни. Саме тому дослідження феномену волонтерства, його медійного представлення та соціокультурного впливу є надзвичайно актуальним у сучасному науковому дискурсі.

Український кінематограф активно реагує на ці трансформації. Поряд із воєнними сюжетами у художніх фільмах дедалі частіше з'являється образ волонтера - як окрема, виразна соціальна роль. Проте наукове осмислення цього образу залишається недостатнім. Попри те, що в Україні активно досліджуються воєнні наративи, документалістика, питання патріотизму та національної ідентичності, образ волонтера в художньому кіно як репрезентація нової громадянської суб'єктності вивчено фрагментарно. Це зумовлює необхідність простежити, як змінюється волонтер у кіномистецтві: від ініціативного громадянина до професійного учасника фронту допомоги, від ентузіаста до спеціаліста з ризиками, травмами та відповідальністю.

Стан наукової розробки проблеми. Дослідження волонтерства представлені у працях українських і зарубіжних авторів (В. І. Леонова; Н. І. Грищенко; І.О. Пуля), а також в аналітичних доповідях, де узагальнено світовий досвід і українські громадянські практики (експерти НІСД В. М. Потапенко, А. О. Двігун та ін.). У зарубіжних дослідженнях українське волонтерство розглядають як чинник державо- та націєтворення, мобілізації громадянського суспільства, а також як елемент безпекового сектору й цифрових мереж солідарності: зокрема, у працях A. Oliinyk, O. Boichak та B. McKernan, C. Fedinec, R. Puglisi, а також у дослідженнях феномену добровольчих формувань і «volunteer battalions» I. Käihkö та ін.). Однак кінематографічний образ волонтера переважно розглядається лише побіжно - як складова військового наративу або соціальної драми. Питання методів аналізу кінорепрезентацій, символічної функції героя-волонтера, його соціальної та гендерної типології потребують комплексного дослідження.

Мета дослідження - проаналізувати еволюцію образу волонтера в українському художньому кіно від 2014 до 2025 року та виявити особливості його трансформації у контексті соціальних змін, викликаних війною.

Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання:

- проаналізувати волонтерство як соціокультурне явище в контексті розвитку українського суспільства та сучасних соціальних комунікацій;
- дослідити особливості формування образу волонтера у медіа та масовій культурі, зокрема у журналістиці, публічному дискурсі та аудіовізуальних медіа;
- визначити методологічні підходи до аналізу екранних образів та застосувати їх для дослідження репрезентації волонтерства в медіапросторі;

- розробити та реалізувати авторський аудіовізуальний проєкт (відеонарис), що відображає сучасний образ волонтера та виступає практичним втіленням результатів дослідження;
- проаналізувати еволюцію образу волонтера в українському художньому кіно у період 2014-2025 років, визначивши психологічні, гендерні та етичні трансформації екранного образу.

Об'єкт дослідження - волонтерство як соціокультурний феномен сучасної України.

Предмет дослідження - художні репрезентації волонтерів у сучасному українському кіно 2014 - 2025 років.

Методи дослідження. У роботі застосовано методи контент-аналізу, візуального аналізу, наративного аналізу, соціокультурної інтерпретації, елементів кінотекстуального аналізу, а також порівняльний метод для зіставлення фільмів різних періодів.

Апробація наукової роботи:

- Ляшенко В. М. Еволюція образу волонтера в українському художньому кіно: від початку російсько-української війни (2014) до сучасних інтерпретацій (2025). *Культура і мистецтво: сучасний науковий вимір: матеріали IX Всеукр. наук. конф. молодих вчених, аспірантів та магістрантів / М-во освіти і науки України ; М-во культури України ; Нац. акад. кер. кадрів культури і мистецтв ; Наук. тов. студ., асп., докторантів і молодих вчених НАКККіМ (Київ, 06 листопада 2025 р.). Київ : НАКККіМ,* 2025. С. 246-247.

Наукова новизна полягає у комплексному вивченні образу волонтера в українському кіно як окремого соціального типу, що трансформується відповідно до реалій війни й набуває нових психологічних, етичних та культурних характеристик після 2022 року. У роботі вперше пропонується типологізація екранних образів волонтерів згідно з їхніми функціями, мотиваціями, наративними ролями та суспільними значеннями.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання результатів у курсах із культурології, кінознавства, соціальних комунікацій, медіаграмотності, а також у медіаосвітніх програмах, присвячених аналізу воєнної репрезентації в мистецтві. Матеріали дослідження можуть бути застосовані в подальших наукових і практичних дослідженнях про кінематограф війни, соціальну психологію кінообразів, історію сучасного українського кіно.

Апробація аудіовізуального твору. Було здійснено публікацію готового аудіовізуального твору на YouTube каналі Кафедри інформаційних комунікацій в період переддипломної практики.
https://youtu.be/9xmWFxJnj7s?si=ESEmn8mcq9baTH-y

РОЗДІЛ 1
ВОЛОНТЕРСТВО ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ТА МЕДІЙНИЙ ФЕНОМЕН В УКРАЇНІ

1.1 Волонтерство як соціокультурне явище

У науковому дискурсі волонтерство розглядається як одна з ключових форм громадянської активності, що поєднує соціальну ініціативу, моральну відповідальність і ціннісно зумовлену дію. У найзагальнішому розумінні волонтерство визначають як добровільну, суспільно корисну діяльність, що здійснюється з ініціативи окремих осіб або спільнот і спрямована на підтримку інших людей, соціальних груп, інституцій чи суспільства загалом. Така діяльність не передбачає отримання прямої матеріальної винагороди та ґрунтується на внутрішній мотивації, солідарності та усвідомленні соціальної значущості власних дій.

У наукових дослідженнях зазвичай виділяють кілька базових ознак волонтерства: добровільність, безкорисливість, суспільна спрямованість та ціннісна мотивація. Добровільність означає відсутність примусу та вільний вибір участі у діяльності; безкорисливість - відсутність економічної вигоди як основного мотиву; суспільна спрямованість - орієнтацію на благо інших або спільноти; ціннісна мотивація - опору на етичні, гуманістичні та громадянські переконання [3]. Саме поєднання цих характеристик відрізняє волонтерство від професійної соціальної роботи, державної служби чи комерційної діяльності.

Проблематика волонтерства ґрунтовно досліджується у соціології, політології, соціальній роботі, психології та теорії громадянського суспільства. Попри широку практичну поширеність явища, у науковому середовищі не існує абсолютно уніфікованого визначення поняття «волонтер» і «волонтерство», що зумовлено багатовимірністю цього феномена. Водночас більшість дослідників сходяться на ключових ознаках: добровільність, безоплатність, суспільна користь та відсутність примусу.

Одним із базових міжнародних підходів є визначення, запропоноване United Nations (ООН). Згідно з позицією Програми добровольців ООН (UNV), волонтерство - це діяльність, що здійснюється добровільно, без очікування фінансової винагороди, з метою принесення користі іншим людям або суспільству в цілому. У цьому визначенні акцент зроблено на ціннісній природі явища та його соціальній спрямованості. Важливо, що ООН підкреслює: відсутність оплати не виключає можливості компенсації витрат, що дозволяє відмежувати волонтерство від примусової чи неоплачуваної праці [29].

У західній соціологічній традиції значний внесок у концептуалізацію волонтерства зробили Лестер Саламон і Гельмут Ангаєр, які розглядали його як складову «третього сектору» - сфери неприбуткових організацій. На їхню думку, волонтерство є формою інституціоналізованої громадянської активності, що функціонує незалежно від держави та бізнесу, але взаємодіє з ними. Вони наголошують на організаційній структурованості волонтерської діяльності, підкреслюючи її роль у зміцненні демократичних інститутів [11].

Інший теоретичний підхід запропонував Роберт Патнем у межах теорії соціального капіталу. Він розглядає волонтерство як механізм формування горизонтальних зв’язків довіри, солідарності та кооперації між громадянами. Згідно з цією концепцією, волонтерська участь сприяє зміцненню громадянського суспільства через розвиток мережевих структур і підвищення рівня соціальної згуртованості. Таким чином, волонтерство трактується не лише як альтруїстична діяльність, а як структуроутворюючий елемент суспільства [24].

У психологічних дослідженнях волонтерство часто аналізується через мотиваційні теорії. Клер Снайдер і Аллен Омото розробили функціональний підхід до мотивації волонтерів, згідно з яким участь у добровільній діяльності може задовольняти різні психологічні потреби: ціннісні (реалізація гуманістичних переконань), соціальні (належність до спільноти), кар’єрні (набуття досвіду), захисні (зниження почуття провини) тощо [8]. У цьому

контексті волонтер визначається як особа, що добровільно залучається до суспільно корисної діяльності, керуючись внутрішніми мотивами.

У законодавчому полі України поняття «волонтер» закріплене в Законі України «Про волонтерську діяльність», де волонтер визначається як фізична особа, яка добровільно здійснює соціально спрямовану неприбуткову діяльність шляхом надання волонтерської допомоги. Це визначення є нормативним і відображає юридичний підхід до феномена, однак у науковому аналізі воно доповнюється ширшими соціокультурними характеристиками [24].

З позиції соціології волонтерство часто трактують як форму соціального капіталу, що зміцнює горизонтальні зв'язки в суспільстві та сприяє формуванню довіри між громадянами. Дослідники підкреслюють, що волонтерська діяльність не лише реагує на соціальні проблеми, а й створює простір для самореалізації особистості, формування громадянської ідентичності та включення індивіда в суспільне життя. У цьому сенсі волонтерство виступає не лише як інструмент допомоги, а як процес соціалізації та конструювання активного громадянина.

У працях, присвячених теорії громадянського суспільства, волонтерство розглядається як один із ключових індикаторів демократичної культури та соціальної зрілості суспільства. Зокрема, у концепції соціального капіталу Роберта Патнема добровільна участь громадян у громадських об'єднаннях, асоціаціях і волонтерських ініціативах виступає показником рівня довіри, горизонтальних зв'язків і спроможності до колективної дії. У праці «Гра в боулінг наодинці» він доводить, що зростання громадянської активності безпосередньо корелює з ефективністю демократичних інститутів, стабільністю суспільства та рівнем міжособистісної довіри [8].

Подібної позиції дотримувався Алексіс де Токвіль, який у дослідженні «Про демократію в Америці» наголошував на значенні добровільних асоціацій як механізму саморегуляції суспільства. На його думку, здатність громадян об'єднуватися для вирішення спільних проблем є фундаментом

демократичного устрою. У сучасних умовах волонтерство можна трактувати як одну з форм реалізації цієї асоціативної традиції.

У межах теорії «третього сектору» Лестер Саламон і Гельмут Ангаєр розглядають волонтерство як структурний елемент неприбуткової сфери, що функціонує поряд із державою та ринком. Дослідники підкреслюють, що розвинена волонтерська активність свідчить про інституційну зрілість громадянського суспільства, адже передбачає існування автономних організаційних структур, незалежних від державного контролю та комерційної вигоди [8].

У контексті теорії публічної сфери Юрґен Габермас визначає громадянську участь як основу комунікативної дії, що забезпечує формування суспільних смислів та демократичний діалог. Волонтерство в цьому вимірі виступає практикою солідарності та моральної відповідальності, яка зміцнює публічний простір.

Проблематику колективної мобілізації в кризових умовах досліджували Чарльз Тіллі та Сідні Тарроу, які розглядали громадянську активність як форму суспільної реакції на виклики та загрози. У межах їхніх концепцій волонтерство в умовах війни можна трактувати як інтенсивну форму колективної дії, що спрямована на захист спільних цінностей і безпеки [31].

Українські дослідники, а саме: В. Степаненко, Є. Головаха, І. Бекешкіна наголошують, що в умовах війни волонтерство виконує подвійну функцію: з одного боку, практичну - забезпечення конкретних потреб, з іншого - символічну, оскільки воно репрезентує активну позицію суспільства, його здатність до спротиву та солідарності. Саме тому волонтер у сучасному українському контексті сприймається не лише як «той, хто допомагає», а як носій морального авторитету та соціальної довіри [5].

З культурологічної точки зору волонтерство в Україні функціонує як соціокультурний механізм, що продукує нові норми поведінки, нові моделі солідарності, нові символи та нові соціальні ролі. Воно формує специфічну культуру взаємодії, у якій допомога, донат, участь у зборах або логістиці

стають елементами повсякденної соціальної практики. У цьому сенсі волонтерство не лише відображає суспільні зміни, а й активно їх конструює.

Соціокультурні витоки волонтерства в Україні мають глибоке історичне підґрунтя та пов'язані з традиціями громадської взаємодопомоги, колективної відповідальності й самоорганізації. Упродовж різних історичних періодів українське суспільство виробляло форми солідарності, які виникали як відповідь на зовнішні загрози, соціальну нестабільність або обмеженість державних інституцій. Ці форми не завжди мали інституційне оформлення, однак вони закріплювалися на рівні культурних норм і моделей поведінки [14].

У період існування Запорозької Січі елементи громадської самоорганізації проявлялися у формі спільного утримання поранених козаків, підтримки родин загиблих, а також колективного розподілу ресурсів. Козацька традиція братства й взаємної відповідальності формувала модель горизонтальної солідарності, яка стала частиною національного культурного коду [20].

У XIX столітті важливу роль відігравали громадські об'єднання культурно-просвітницького характеру, зокрема товариства «Просвіта», які діяли на принципах добровільності та самоорганізації. Члени цих організацій безоплатно займалися відкриттям шкіл, бібліотек, проведенням лекцій, поширенням україномовної літератури. Фактично це була форма інтелектуального волонтерства, спрямованого на збереження національної ідентичності в умовах імперської політики русифікації та полонізації.

На початку XX століття елементи добровільної громадської діяльності проявлялися в кооперативному русі, який активно розвивався на західноукраїнських землях. Кредитні спілки, споживчі кооперативи, освітні гуртки функціонували на засадах взаємодопомоги та самоврядування. У період визвольних змагань 1917-1921 років діяли добровільні формування, санітарні служби, жіночі організації підтримки війська, що також можна розглядати як історичні форми волонтерства.

У радянський період поняття добровільності було частково деформоване через ідеологізацію так званої «громадської роботи». Проте навіть у цих умовах зберігалися неформальні практики взаємодопомоги - підтримка сусідів, колективні ініціативи з благоустрою, допомога постраждалим від техногенних катастроф (зокрема після аварії на Чорнобильській АЕС у 1986 році, коли тисячі людей добровільно долучалися до ліквідаційних і гуманітарних заходів) [21].

Після проголошення незалежності України у 1991 році почав формуватися сучасний інституціоналізований волонтерський сектор. Значного розвитку набули благодійні фонди, громадські організації соціального спрямування, волонтерські програми допомоги дітям, людям з інвалідністю, пацієнтам лікарень. Окремим важливим етапом стала Помаранчева революція 2004 року, під час якої громадяни організовували наметові містечка, харчування, медичну допомогу та інформаційне забезпечення протестів.

Революція Гідності 2013-2014 років стала переломним моментом у трансформації волонтерства. Під час протестів на Майдані діяли волонтерські медичні служби, кухні, пункти збору одягу та засобів захисту. Після початку російської агресії у 2014 році саме громадяни першими почали забезпечувати армію бронежилетами, касками, тепловізорами, автомобілями та медикаментами. Такі ініціативи, як «Повернись живим», «Армія SOS», «Госпітальєри», стали прикладом нової хвилі інституційного волонтерства.

Таким чином, історичний досвід України демонструє безперервність традицій солідарності - від толоки та козацького братства до сучасних цифрових зборів коштів і міжнародних гуманітарних мереж. Хоча форми змінювалися відповідно до історичних умов, незмінними залишалися ключові принципи: добровільність, взаємна підтримка, колективна відповідальність і готовність суспільства компенсувати слабкість або кризу державних інституцій [27].

Важливе місце в історії українського волонтерства посідають культурно-освітні та громадські товариства XIX - початку XX століття, які сформували традицію добровільної участі, взаємодопомоги та громадянської самоорганізації.

Одним із ранніх ідейних джерел громадянської активності стало Кирило-Мефодіївське товариство (1845-1847). Його учасники - Микола Костомаров, Пантелеймон Куліш, Тарас Шевченко - розвивали ідеї солідарності, суспільної освіти та відповідальності громади. Дослідники наголошують, що товариство започаткувало традицію служіння громаді, яка згодом трансформувалася у практики громадської самоорганізації [9].

Найбільш системною формою культурного волонтерства стало товариство Просвіта, засноване у Львові 1868 року. Його діяльність ґрунтувалася на добровільній праці членів громади, які організовували читальні, бібліотеки, лекції та культурні заходи. «Просвіта» сформувала культуру горизонтальної солідарності та стала школою громадянської активності [9].

Важливу роль відігравало й Наукове товариство імені Шевченка, засноване 1873 року. Воно об’єднувало науковців і літераторів, які безоплатно працювали над розвитком української науки та культури, компенсуючи відсутність державних академічних інституцій.

До формування культури добровільної участі долучилися також організації Сокіл, Січ та Пласт, які виховували самодисципліну, відповідальність і служіння громаді.

У культурологічному вимірі ці форми взаємодопомоги створили символічний фундамент сучасної волонтерської культури, закріпивши уявлення про соціальну цінність безоплатної допомоги та колективної дії [12]. Тому в сучасній Україні волонтерство сприймається як природна й легітимна форма суспільної поведінки, а волонтер - як суб’єкт відповідальності та дії в умовах ризику [6].

Початок російсько-української війни у 2014 році став ключовим переломним моментом у формуванні сучасного українського волонтерства. Саме з цього періоду добровільна допомога перестає бути епізодичною або локальною практикою й перетворюється на масовий суспільний рух, що охоплює різні соціальні групи, професійні середовища та регіони країни. Війна створила ситуацію глибокої соціальної напруги, у межах якої громадянська ініціатива стала необхідною умовою виживання та спротиву.

Як зафіксовано у вступі до даного дослідження, волонтери у 2014 році й наступні роки забезпечували фронт амуніцією, медикаментами, транспортом, здійснювали гуманітарну підтримку, брали участь в евакуаціях, інформаційному волонтерстві та культурно-просвітницьких ініціативах. Цей перелік є важливим не лише як опис функціональних напрямів діяльності, а як свідчення формування нової соціальної ролі, що виникла у відповідь на пряму загрозу державі, безпеці та людському життю [22].

На ранньому етапі війни волонтерство набуло характеру термінової реакції на інституційну нестачу. Обмежена готовність державних механізмів до ведення війни виявила численні прогалини у забезпеченні, логістиці, медичній допомозі та соціальній підтримці. Саме в цьому контексті волонтерські ініціативи взяли на себе функції, які традиційно вважаються сферою відповідальності держави. Така ситуація сприяла швидкій мобілізації громадян, для яких допомога перестала бути питанням вибору і набула характеру морального обов’язку.

Водночас істотно ускладнюється логістика волонтерської діяльності. Міжнародні ланцюги постачання, транспортування техніки, медикаментів і гуманітарних вантажів потребують спеціалізованих знань, координації та безпекових рішень. Волонтерство поступово виходить за межі інтуїтивних дій і набуває рис організованої інфраструктури.

Посилюються також вимоги до прозорості та репутаційної відповідальності. Публічна звітність, документування витрат, відкритість комунікації стають необхідними умовами довіри. Волонтер у сучасному

контексті - це не лише мотивований учасник, а й публічний суб'єкт, чия діяльність перебуває в полі суспільної уваги.

Характерною рисою після 2022 року є зростання спеціалізації волонтерства. З'являються окремі напрями: медична евакуація, забезпечення безпілотними технологіями, зв'язок, тактична медицина, реабілітація, гуманітарні коридори, інформаційні кампанії. Це свідчить про перехід від універсального «волонтера-ентузіаста» до професійно орієнтованого учасника складних процесів.

У результаті цієї трансформації змінюється і соціокультурний статус волонтерства. Воно перестає бути винятковою поведінкою «людей-героїв» і перетворюється на суспільну норму, складову повсякденної культури війни. Донати, участь у зборах, допомога внутрішньо переміщеним особам, плетіння маскувальних сіток, волонтерські чергування, інформаційна підтримка стають звичними формами громадянської участі [24].

Таким чином, після 2014 року, а особливо після 2022-го, волонтерство в Україні еволюціонує від спонтанної реакції до системного соціального феномена. Ця еволюція має безпосередній вплив на культурні репрезентації волонтера, зокрема в українському художньому кіно, де образ волонтера поступово ускладнюється, набуває нових психологічних і соціальних вимірів та відображає трансформацію суспільної реальності.

У сучасному українському контексті волонтерство характеризується високим рівнем внутрішньої диференціації. Різноманітність напрямів діяльності зумовлює появу типових рольових моделей, які водночас є узагальненнями реальних практик і образами, що закріплюються в суспільному уявленні. Важливо наголосити, що ці моделі не існують у «чистому» вигляді, а часто поєднуються в діяльності конкретних осіб, проте як аналітичні категорії вони дозволяють систематизувати феномен волонтерства.

Однією з ключових моделей є волонтер-забезпечувач, діяльність якого пов'язана із закупівлею, доставкою амуніції, техніки, ремонтом обладнання та

логістикою. У культурному вимірі він асоціюється з ефективністю, практичністю та матеріальною основою спротиву. У художніх репрезентаціях така роль часто постає як образ «невидимого героя», чия праця є критично важливою [26].

Окрему групу становлять волонтери-медики та парамедики, які займаються евакуацією поранених, тактичною медициною та реабілітацією. Ця роль поєднує гуманітарний аспект із високим рівнем ризику та відповідальності. У мистецьких образах вона часто використовується для демонстрації психологічної травми, емоційного виснаження та моральних конфліктів війни [18].

Важливе місце посідає волонтер-комунікатор, діяльність якого охоплює інформаційні кампанії, фандрейзинг, координацію в соціальних мережах і протидію дезінформації. Така роль відображає значення інформації як ресурсу сучасної війни та формує публічний образ волонтерського руху.

Особливу роль відіграє волонтер-культурний агент, який реалізує культурно-просвітницькі ініціативи, працює з пам’яттю, символами та ідентичністю. Ця модель демонструє, що волонтерство виходить за межі матеріальної допомоги та охоплює сферу культурного осмислення війни.

Водночас зазначені ролі не є жорсткими соціальними категоріями, а функціонують як культурні сценарії, що формують уявлення про волонтера в суспільстві та мистецтві. Саме через них волонтерство стає впізнаваним соціокультурним феноменом і важливою частиною сучасної української культури.

Соціокультурний вимір волонтерства визначається не лише діяльністю, а й системою цінностей, яка легітимує її в суспільній свідомості. Волонтер постає як носій етичної позиції, що відповідає суспільному запиту на солідарність, відповідальність і взаємодопомогу [2].

Водночас важливо уникати спрощеної романтизації волонтерства. У реальній практиці воно пов’язане з виснаженням, постійним ризиком, травматичним досвідом і моральними конфліктами. Волонтери стикаються з

проблемою обмежених ресурсів, необхідністю робити складні вибори, а також із питанням меж між допомогою та самопожертвою. Ці напруги формують внутрішні конфлікти, які часто залишаються поза публічним дискурсом, але є надзвичайно важливими для художнього осмислення. Саме вони згодом стають джерелом драматургії та психологічної правди в кінематографічних образах волонтерів [11].

Однією з ключових тенденцій розвитку українського волонтерства є його поступова інституціалізація та професіоналізація. Якщо на початкових етапах війни волонтерська діяльність здебільшого мала спонтанний характер і ґрунтувалася на особистій ініціативі, то з часом вона еволюціонувала в структуровані форми організації - фонди, громадські організації, мережі взаємодії та спеціалізовані команди.

Інституціалізація волонтерства створює новий рівень соціокультурної видимості. Волонтер перестає асоціюватися виключно з образом «людини з машиною та коробками» і постає як учасник складних процесів управління ресурсами, координації та комунікації. У сучасному контексті волонтер часто виконує функції менеджера процесів, координатора проєктів, закупівельника, логіста, комунікаційника або медичного інструктора. Це свідчить про розширення ролей і зростання складності волонтерської діяльності.

1.2 Образ волонтера у медіа та масовій культурі

Медіа та масова культура відіграють визначальну роль у формуванні, закріпленні та трансформації образу волонтера в сучасному українському суспільстві. Саме через медійну репрезентацію волонтерство набуває видимості, соціальної легітимації та символічного статусу. Медіа не лише фіксують реальні практики допомоги, а й активно інтерпретують їх, створюючи певні наративи, образи та очікування щодо того, ким є волонтер і якою має бути його роль у воєнному суспільстві [17].

У контексті війни медіа виконують подвійну функцію. З одного боку, вони є каналом інформації та мобілізації, а з іншого - простором культурного осмислення досвіду. Волонтер у медійному полі постає як фігура, що поєднує дію і символ, конкретну допомогу й моральне значення. Саме тому аналіз образу волонтера у медіа є необхідним для розуміння того, як формується його кінематографічна репрезентація.

У перші роки після початку російсько-української війни образ волонтера в українських медіа формувався в умовах гострої суспільної кризи. Медіадискурс цього періоду був орієнтований на швидку мобілізацію, підтримку армії та консолідацію суспільства. У такому контексті волонтер поставав як моральний герой, який компенсує слабкість державних інституцій і діє там, де офіційні механізми не спрацьовують.

Медіа активно використовували героїзуючу риторику: волонтерів називали «янголами фронту», «людьми тилу», «другим фронтом». Такі означення виконували важливу психологічну функцію - вони підкреслювали значущість добровільної допомоги та формували позитивний емоційний фон. Водночас ця героїзація часто спрощувала образ, зводячи його до символу самопожертви та безумовного альтруїзму [15].

У масовій культурі цього періоду волонтер майже не мав індивідуальних рис. Він існував як узагальнений образ - людина, яка «робить правильне», не ставлячи запитань і не сумніваючись. Така модель була зрозумілою й необхідною в умовах екстреної мобілізації, однак вона не залишала простору для рефлексії, психологічної глибини чи критичного осмислення.

Особливу роль у формуванні образу волонтера відіграли соціальні мережі, які стали основним простором комунікації волонтерського руху. На відміну від традиційних медіа, соціальні платформи дозволили волонтерам самостійно конструювати власний образ, без посередництва журналістів або редакційної політики.

Пости-звіти, фото з поїздок, відео з передачі допомоги, стріми зі зборів коштів сформували специфічний жанр воєнної комунікації, у якому

поєднуються документальність, емоційність і публічна відповідальність. Волонтер у соціальних мережах постає як реальна людина з іменем, обличчям і особистим голосом. Це сприяло зростанню довіри та водночас підвищувало очікування щодо прозорості та моральної бездоганності.

Соціальні мережі закріпили впізнавані візуальні коди волонтерства: автомобілі з гуманітарною допомогою, коробки, військові дороги, бронежилети та «банки» для донатів. Згодом ці образи стали частиною масової культури й кінематографа [28].

У 2017-2021 роках медійний образ волонтера ускладнюється: поруч із героїзацією з'являються теми втоми, вигорання, моральних дилем і відповідальності. Волонтер постає не лише символом допомоги, а й людиною, що діє в умовах тривалого стресу. Це створює передумови для формування волонтера як повноцінного драматургічного персонажа в українському кіно.

Важливим є і гендерний аспект репрезентації. Якщо раніше жінок-волонтерок переважно пов'язували з турботою та допомогою, а чоловіків - із логістикою та фронтовою діяльністю, то згодом у медіа з'являються образи жінок-координаторок, логісток, медикинь і керівниць фондів. Це розширює культурне уявлення про волонтерство.

Після повномасштабного вторгнення 2022 року волонтерство стає частиною повсякденного життя. У масовій культурі волонтер дедалі частіше зображується як частина спільноти, а акцент переноситься з індивідуального героїзму на колективну дію. Водночас посилюється увага до тем травми, виснаження та втрати.

Ці зміни впливають і на кінематограф: зростає кількість «тихих» історій та психологічно складних образів, де волонтер стає моральним індикатором стану суспільства. Масова культура через повторювані сюжети й візуальні коди формує канонізований образ волонтера та суспільне уявлення про нього.

Для українського кінематографа це створює складне завдання: з одного боку, зберегти повагу до реального досвіду волонтерів, а з іншого - уникнути шаблонності та поверхової героїзації. Саме тому аналіз медійного образу

волонтера є необхідним етапом перед дослідженням його екранних інтерпретацій [10].

Підсумовуючи, образ волонтера у медіа та масовій культурі є динамічним конструктом, що змінюється разом із суспільним досвідом війни. Від героїзованого символу екстреної мобілізації він еволюціонує до складної, психологічно насиченої фігури, здатної втілювати суперечності воєнного часу.

Саме цей медійний контекст формує очікування глядача та впливає на художні рішення кінорежисерів. У наступному розділі роботи це дозволить простежити, як масові уявлення про волонтера трансформуються в конкретні кінематографічні образи, які функції вони виконують у наративі та які соціальні й культурні смисли транслюють.

Окремим сегментом формування образу волонтера в українському медіапросторі є телебачення та новинні інформаційні ресурси. Саме вони упродовж тривалого часу залишалися основним джерелом масової інформації для широкої аудиторії та значною мірою визначали канон репрезентації волонтерства. У телевізійному форматі образ волонтера зазвичай подається через короткі репортажі, сюжети новин або спеціальні рубрики, що фокусуються на результаті допомоги, а не на внутрішньому процесі чи психологічному вимірі діяльності.

Такий формат сприяє стандартизації образу: волонтер постає як функціональний персонаж, чия роль зводиться до демонстрації позитивного прикладу. Новинна логіка вимагає чіткого поділу на «хороших» і «поганих», «тих, хто допомагає» і «тих, хто потребує допомоги». У цій системі координат волонтер не має права на сумнів, втому чи помилку, оскільки будь-яка неоднозначність знижує мобілізаційний ефект повідомлення [21].

Водночас телебачення активно закріплює візуальні кліше образу волонтера: крупні плани з коробками допомоги, подяки від військових, кадри передачі техніки або гуманітарних вантажів. Такі повторювані образи формують стійкий візуальний канон, який згодом відтворюється в масовій

культурі та художніх творах. Цей канон, з одного боку, сприяє впізнаваності образу, а з іншого - обмежує його інтерпретаційні можливості.

Документальне кіно та репортажна документалістика займають проміжне положення між новинними медіа та художнім кіно. У цьому форматі образ волонтера отримує можливість більш детального розкриття, однак водночас постає проблема етичної відповідальності репрезентації**.** Документалістика претендує на автентичність і правдивість, але вибір кадру, монтажу, акцентів усе одно формує певний наратив.

У документальних фільмах волонтер часто постає як свідок війни, людина, яка перебуває «між» - між фронтом і тилом, між військовими та цивільними, між дією і рефлексією. Така позиція робить його зручним медіатором для глядача. Водночас документалістика нерідко уникає глибокого психологічного аналізу, зосереджуючись на подієвості та фактичності.

Цей підхід має прямий вплив на масову культуру: образ волонтера закріплюється як фігура реальності, а не художньої умовності. Саме тому будь-яка художня інтерпретація волонтера згодом порівнюється з документальним «оригіналом» і часто оцінюється з позиції відповідності або невідповідності реальному досвіду.

Важливим, але часто недооціненим аспектом масової культури є мем-культура**,** яка відіграє суттєву роль у формуванні сучасних уявлень про волонтерство. Мем як культурна одиниця дозволяє швидко транслювати сенси, знижувати емоційну напругу та адаптувати травматичний досвід до повсякденного сприйняття [7].

У мем-культурі волонтер може з’являтися в іронічному або самоіронічному ключі: як людина, що постійно «збирає на дрони», «живе в машині», «ніколи не спить» або «знає більше маршрутів, ніж Google Maps». Така іронізація не знецінює волонтерство, а навпаки - нормалізує його, робить частиною спільного досвіду.

З культурологічної точки зору меми виконують функцію психологічного захисту і водночас фіксують нові соціальні ролі. Волонтер у мемах - це не недосяжний герой, а «свій», людина з втомою, сарказмом і людськими слабкостями. Саме цей образ згодом може бути переосмислений у художньому кіно як джерело комедійних або трагікомічних елементів.

З розвитком волонтерського руху в медіапросторі з'являються і критичні наративи, пов'язані з темами прозорості, відповідальності та зловживань. Хоча вони не домінують, їхня присутність свідчить про зрілість суспільного дискурсу. Образ волонтера в таких матеріалах перестає бути безумовно позитивним і набуває рис соціальної складності.

Критичні наративи формують напругу довіри, яка є невід'ємною частиною сучасного волонтерства. З одного боку, суспільство покладається на волонтерів, з іншого - очікує від них бездоганної репутації. Ця напруга створює додатковий драматургічний потенціал для масової культури та кіно, де волонтер може постати як персонаж, що балансує між суспільними очікуваннями і власними можливостями.

Окрім кіно, образ волонтера поступово проникає в інші форми масової культури - пісні, літературні тексти, телесеріали. У пісенній творчості волонтер часто постає як узагальнений символ тилу, підтримки, надії. У літературі з'являються щоденникові форми, есеї, художні тексти, де волонтер є оповідачем або ключовим персонажем [32].

Телесеріали, орієнтовані на широку аудиторію, зазвичай обережно інтегрують образ волонтера, використовуючи його як вторинного персонажа або сюжетний елемент. Це пов'язано з ризиком спрощення та шаблонізації. Проте навіть у таких формах волонтерство закріплюється як нормативна соціальна практика, що не потребує пояснень для глядача.

Одним із найскладніших питань репрезентації волонтерства є зображення травматичного досвіду. Масова культура часто уникає прямого показу психологічних наслідків волонтерської діяльності, оскільки це може

порушувати комфорт глядача. Натомість травма подається опосередковано - через втому, мовчання, короткі репліки, побутові сцени.

Для кінематографа це створює особливе поле напруги: як показати травму, не експлуатуючи її і не знецінюючи досвід реальних людей. Саме тому образ волонтера стає зручним інструментом для тонкого психологічного наративу, де травма не проголошується прямо, а відчувається через деталі [13].

У підсумку образ волонтера в медіа та масовій культурі виконує функцію морального індикатора стану суспільства. Те, як саме він репрезентується - героїчно, буденно, іронічно чи критично - свідчить про фазу колективного переживання війни. На різних етапах домінують різні інтонації, і саме ця мінливість робить образ волонтера надзвичайно важливим для культурного аналізу.

Таким чином, медійний і маскультурний образ волонтера формує складний багаторівневий контекст, у межах якого українське художнє кіно здійснює власні інтерпретації. Кінематограф не створює цей образ «з нуля», а працює з уже наявним набором символів, очікувань і наративів, переосмислюючи їх відповідно до художніх завдань.

1.3 Методологія дослідження екранних образів

Дослідження екранного образу волонтера в українському художньому кіно потребує комплексного міждисциплінарного підходу, оскільки йдеться не лише про аналіз кінематографічного персонажа, а про вивчення складного культурного конструкту, що формується на перетині соціальної реальності, медійних наративів і художніх стратегій. Волонтер як екранний образ є одночасно відображенням реальних суспільних процесів і результатом художнього осмислення війни, що зумовлює необхідність поєднання методів кінознавства, культурології, соціології та теорії медіа.

Методологія даного дослідження ґрунтується на розумінні кіно, як особливого типу культурного тексту, який не лише відтворює дійсність, а й

активно формує способи її інтерпретації. Відповідно, екранний образ волонтера розглядається не як «ілюстрація реального волонтерства», а як смислова модель, що акумулює соціальні уявлення, цінності, страхи та очікування суспільства воєнного часу [19].

Ключовим поняттям методології є екранний образ, який у сучасних гуманітарних дослідженнях трактується як багаторівнева структура, що включає візуальні, наративні, символічні та ідеологічні компоненти. Екранний образ не зводиться до акторського виконання чи сюжетної функції персонажа; він формується через сукупність кінематографічних засобів - мізансцену, монтаж, роботу з простором і часом, звук, колір, ритм оповіді.

У цьому дослідженні екранний образ волонтера аналізується як соціальний тип, який має культурну впізнаваність і виконує певні смислові функції в структурі фільму. Такий підхід дозволяє відійти від індивідуалізованого аналізу окремих персонажів і зосередитися на типологічних ознаках, характерних для різних періодів розвитку українського кінематографа.

Одним із основних методів у роботі є контент-аналіз**,** який дозволяє систематизувати повторювані елементи екранних репрезентацій волонтера. Контент-аналіз застосовується для виявлення частотності появи волонтерських персонажів, типових сюжетних ситуацій, функціональних ролей та домінантних тем, пов’язаних із волонтерством.

У межах даного дослідження контент-аналіз використовується не в суто кількісному, а в якісному форматі, що дає змогу інтерпретувати смислове навантаження виявлених елементів.

Аналізуються такі параметри, як:

- статус волонтера в сюжеті (головний, другорядний, епізодичний персонаж);
- характер його взаємодії з іншими героями;
- наявність або відсутність психологічної мотивації;

– типові конфлікти, у які залучений персонаж;

– домінантні риси характеру та моральні установки [25].

Застосування контент-аналізу дозволяє виявити еволюцію образу волонтера в часовій перспективі та простежити зміну акцентів у його репрезентації.

Важливе місце в методології займає візуальний аналіз, спрямований на дослідження знакової природи екранного образу волонтера. Кіно є передусім візуальним мистецтвом, тому значна частина смислів передається не через діалоги, а через образи, композицію кадру, світло, колір і просторові рішення.

У межах візуального аналізу застосовуються елементи семіотичного підходу, що дозволяє розглядати екранні деталі як знаки, які несуть культурно зумовлені значення. Для образу волонтера такими знаками можуть виступати:

– одяг і зовнішній вигляд (цивільний одяг, військові елементи, бронежилети);

– транспортні засоби (волонтерські автомобілі як символ руху й допомоги);

– простір дії (дорога, склад, лікарня, прифронтові зони);

– предмети (коробки, аптечки, списки, гаджети) [16].

Семіотичний аналіз дозволяє виявити, як через візуальні коди формується впізнаваність волонтерського образу та як ці коди змінюються в різні періоди війни.

Наративний аналіз використовується для дослідження ролі волонтера в структурі кінематографічного оповідання. У цьому контексті важливо визначити, чи є волонтер рушієм сюжету, моральним орієнтиром, каталізатором змін або тлом для розгортання історії інших персонажів.
Наративний аналіз дозволяє простежити:

– які сюжетні лінії пов’язані з волонтером;

- як його присутність впливає на розвиток конфлікту;
- чи має персонаж власну драматургічну дугу;
- яким чином волонтер співвідноситься з темами війни, втрати, надії та відповідальності [16].

Особливу увагу приділено аналізу того, як у кіно відображається перехід від героїчного до буденного, від екстреної допомоги до рутинної, але виснажливої діяльності, що є ключовою рисою сучасного волонтерства.

Соціокультурна інтерпретація є центральним елементом методології, оскільки дозволяє співвіднести кінематографічні образи з реальними суспільними процесами. Волонтер у кіно аналізується як продукт певного історичного моменту, соціального запиту та культурного контексту.

У межах цього підходу враховуються:

- суспільні уявлення про волонтерство на момент створення фільму;
- домінантні медійні наративи відповідного періоду;
- стадія війни та характер суспільної мобілізації;
- зміни у ціннісних орієнтаціях глядацької аудиторії [16].

Такий підхід дозволяє уникнути позаісторичного аналізу й розглядати екранний образ волонтера як динамічний феномен, що трансформується разом із суспільством.

Порівняльний метод застосовується для зіставлення образів волонтерів у фільмах різних періодів - зокрема 2014-2019 та після 2022 року. Це дозволяє простежити еволюцію репрезентацій і виявити якісні зміни в образі.

Порівняльний аналіз охоплює:

- зміну наративних функцій волонтера;
- ускладнення психологічного портрета;
- трансформацію візуальних і символічних кодів;

– зміну жанрових стратегій (драма, воєнне кіно, соціальна драма) [16].

Завдяки цьому стає можливим визначити, як художнє кіно реагує на зміну соціальної реальності та які образи стають домінантними в різні періоди війни.

Окреме місце в методології посідає типологізація екранних образів волонтерів, яка є одним із елементів наукової новизни роботи. Типологізація здійснюється на основі поєднання функціональних, психологічних і символічних характеристик персонажів.

Типологічний підхід дозволяє:

– узагальнити індивідуальні образи в ширші соціальні типи;

– простежити повторювані моделі поведінки;

– виявити культурні сценарії волонтерства, що відтворюються в кіно [16].

Цей метод створює аналітичний інструментарій для системного аналізу екранних репрезентацій і підготовки висновків.

Важливим аспектом дослідження є усвідомлення методологічних обмежень. Художнє кіно завжди передбачає умовність і суб'єктивність, тому екранний образ не може розглядатися як пряме відображення реальності. Крім того, аналіз волонтерства в контексті війни потребує етичної обережності, щоб уникнути тривіалізації або експлуатації травматичного досвіду.

У роботі дотримується принцип поваги до реального волонтерського руху та розмежування між художнім образом і реальною практикою.

1.4 Образ волонтера у фільмах 2014-2019 рр.

Період 2014-2019 років став етапом формування кінематографічної мови, якою українське суспільство осмислювало початок російської агресії та нові соціальні ролі, що виникли в умовах війни. Образ волонтера в цей період

ще не є повністю усталеним або типізованим: він постає переважно як частина ширшого наративу про громадянську мобілізацію, фронтову солідарність і моральний вибір.

Перші художні фільми після 2014 року фокусувалися насамперед на військовому досвіді, однак волонтер з'являється як допоміжна, проте смислотворча фігура. У стрічці Кіборги (реж. Ахтем Сеітаблаєв) волонтерський вимір представлений через постачання амуніції, підтримку бійців і взаємодію тилу з фронтом. Хоча центральними персонажами є військові, саме постійна присутність «невидимого тилу» створює у фільмі образ суспільства, що діє як єдиний організм. Волонтер тут - не окремий герой, а частина моральної архітектури війни [23].

У «Кіборгах» волонтер не має індивідуалізованого портрета з окремою сюжетною лінією. Він існує як структурна присутність - через постачання амуніції, забезпечення спорядженням, гуманітарну допомогу, моральну підтримку. Згадки про передачі з тилу, нове спорядження, турботу цивільних створюють відчуття постійного зв'язку фронту з суспільством [9].

Це принципово важливо для драматургії фільму: оборона аеропорту зображується не як ізольований військовий епізод, а як точка концентрації загальнонаціонального спротиву. Волонтер у цьому контексті - це частина мережі, яка забезпечує безперервність боротьби. Він не перебуває у кадрі постійно, але його дія відчутна в матеріальному середовищі героїв - у бронежилетах, тепловізорах, транспорті, медикаментах.

Волонтер постає як моральна опора: його діяльність символізує підтримку, довіру й солідарність суспільства з військовими. Без цієї підтримки оборона виглядала б як ізольований акт героїзму. Натомість у фільмі війна інтерпретується як спільна справа - фронт і тил функціонують як взаємозалежні частини одного цілого [24].

Особливістю кінематографічної моделі 2014-2019 років є відсутність чітко персоналізованого образу волонтера. У «Кіборгах» ця тенденція простежується виразно: волонтерство не романтизується, не міфологізується і

не виводиться в окремий героїчний сюжет. Воно подане як «нормальність» - як природна реакція суспільства на війну. Така стратегія має символічне значення. Режисер не створює фігури «ідеального волонтера», а показує, що підтримка фронту - це розподілена відповідальність. Волонтерство у фільмі - це не екстраординарний подвиг, а моральний стандарт громадянина [1].

«Кіборги» формують модель війни як соціального явища, а не лише військової операції. Герої представляють різні регіони, професії, світоглядні позиції. Через їхню взаємодію демонструється поліфонія українського суспільства. У цьому контексті волонтерський вимір розширює рамку інтерпретації: війна стає моментом самоусвідомлення нації.

У 2017 році, коли фільм вийшов на екрани, суспільство перебувало в стані активної мобілізації. Тому образ волонтера подається без іронії чи деконструкції. Він вписаний у героїчну парадигму захисту держави. Проте важливо, що стрічка не перетворює волонтерство на пропагандистський штамп. Навпаки, воно інтегроване в повсякденність війни - як логістична, моральна й символічна підтримка [18].

У підсумку, в «Кіборгах» волонтер - це не окремий персонаж, а частина «моральної архітектури» війни. Його образ функціонує як структурний елемент наративу, що підкреслює цілісність суспільства. Саме через постійну присутність «невидимого тилу» стрічка формує уявлення про війну як спільний досвід нації, де фронт і тил взаємопов’язані, а добровільна підтримка стає нормою громадянської поведінки.

«Донбас» показує середовище, де державні структури або зруйновані, або перетворені на інструмент маніпуляції. У низці сцен ми бачимо псевдоофіційні церемонії, інсценовані медіаподії, показові «суди» та публічні покарання. Усе це створює картину інституційного вакууму та моральної деградації [30].

У такому просторі образ волонтера майже відсутній буквально, але його «негативна присутність» відчутна через брак організованої солідарності. Фільм демонструє суспільство, де ініціатива громадян не спрямована на

підтримку одне одного, а часто - на співучасть у приниженні, хаосі або пасивному споглядані. Саме ця відсутність конструктивної громадянської активності стає ключовим художнім прийомом.

У цьому контексті волонтерський рух (як форма добровільної, правдивої та суспільно корисної діяльності) постає як антипод системи маніпуляції. Хоча безпосередній образ волонтера у фільмі не розгортається, сама структура стрічки змушує глядача усвідомити: там, де відсутня горизонтальна солідарність і відповідальність, утверджується беззаконня.

У «Кіборгах» суспільство постає як єдиний організм, тоді як у «Донбасі» воно розпадається на атомізовані групи. Люди у фільмі часто діють під впливом страху, агресії або конформізму. Публічне приниження військовополонених, байдужість до несправедливості, спотворення реальності - усе це демонструє кризу громадянської етики [7].

Саме через цю деконструкцію можна інтерпретувати стрічку як своєрідний «негативний портрет» суспільства без волонтерства. Режисер показує, до чого призводить руйнування довіри й солідарності. Відсутність активної громадянської позиції перетворює соціум на масу, якою легко маніпулювати.

Отже, у фільмі «Донбас» образ волонтера відсутній як індивідуалізований персонаж, але його потенційна роль окреслюється через контраст із хаотичним і маніпульованим соціальним простором. Якщо в інших стрічках 2014-2019 років волонтер є складником героїчного наративу, то тут його «тіньова відсутність» стає знаком дефіциту солідарності. Таким чином, фільм демонструє потребу в громадянській ініціативі як єдиній альтернативі бездержавності, страху та інформаційній дезорієнтації [14].

У стрічці Позивний «Бандерас» волонтерський мотив проявляється через образ місцевого населення, яке допомагає військовим інформацією та ресурсами. Тут формується новий тип героя - не професійний військовий, а громадянин, який добровільно долучається до спротиву. Образ волонтера поступово зливається з образом патріота.

На відміну від «Кіборгів», де волонтерство функціонує як системна підтримка фронту з тилу, у «Позивному “Бандерас”» акцент зміщується на локальну взаємодію військових із громадою. Частина мешканців села стає активними учасниками спротиву - вони передають відомості, допомагають зорієнтуватися в місцевому просторі, попереджають про загрози. Їхня участь не регламентована державними структурами й не має формального статусу. Це добровільний акт вибору.

Фільм підкреслює складність цього вибору. Село показане як простір внутрішнього розколу: частина мешканців співчуває українським військовим, інші - приховано підтримують диверсантів. У такій ситуації будь-яка допомога військовим - це не нейтральний жест, а акт сміливості. Отже, волонтерський мотив у стрічці має екзистенційний характер. Допомога інформацією чи ресурсами означає ризик для власної безпеки. Таким чином, образ волонтера поступово зливається з образом патріота - людини, яка ідентифікує себе з державою та готова діяти відповідно до цієї ідентичності [26].

У «Позивному “Бандерас”» цивільні персонажі отримують індивідуалізовані риси. Вони не зведені до узагальненої «маси тилу», як у ранніх героїчних наративах. Їхні внутрішні сумніви, страхи, емоційні реакції стають частиною драматургії. Це свідчить про зміну кінематографічної оптики: волонтерство починає розглядатися не лише як функція, а як внутрішній моральний процес.

У цьому сенсі фільм демонструє перехід від моделі «армія захищає суспільство» до моделі «суспільство захищає себе разом із армією». Волонтерство стає формою взаємної підтримки. У 2014-2019 роках українське кіно поступово відходить від суто військової героїки до ширшого зображення громадянського спротиву. У «Позивному “Бандерас”» цей процес уже помітний: волонтер не протиставляється військовому, а співіснує з ним у межах спільної ідентичності [3].

Таким чином, образ волонтера трансформується: від допоміжної логістичної фігури до морального суб’єкта. Він стає символом усвідомленої

громадянської позиції. У фільмі ця позиція не абстрактна - вона пов’язана з конкретною територією, спільнотою та особистим досвідом.

Отже, «Позивний “Бандерас”» демонструє етап еволюції кінематографічного образу волонтера: від колективного та функціонального - до персоналізованого і внутрішньо мотивованого. Волонтерство тут постає не лише як форма допомоги, а як маркер національної солідарності та зрілої громадянської ідентичності.

Важливим прикладом є фільм "Наші котики", хоча він вийшов у 2020 році, його тематичний матеріал безпосередньо стосується періоду 2014-2015 років. У цій сатиричній стрічці образ волонтера набуває більш індивідуалізованих рис. Герої - цивільні, які без військового досвіду опиняються на фронті. Тут волонтер/доброволець зображений як людина без пафосу, з почуттям гумору, внутрішніми сумнівами, але з чіткою моральною позицією. Відбувається деміфологізація героя та його «олюднення» [12].

Головні персонажі фільму - звичайні цивільні: інженер, актор, бізнесмен, музикант. Вони не мають військового досвіду й не відповідають класичному архетипу воїна. Їхня поява на фронті є результатом особистого вибору, а не професійного обов’язку. Таким чином, доброволець у стрічці - це людина «з мирного життя», яка раптово опиняється в екстремальних умовах.

Сатиричний тон фільму не знецінює подвигу, а навпаки - підкреслює здатність суспільства зберігати гідність у кризі. Добровольці у «Наших котиках» перемагають не лише зброєю, а й креативністю, винахідливістю та внутрішньою свободою. Це створює альтернативну модель героїзму - не монументальну, а життєву [19].

У такій інтерпретації волонтерство набуває психологічного виміру. Це не лише фізична участь у бойових діях, а й внутрішня готовність залишатися людиною в умовах насильства. Саме тому образ добровольця стає більш індивідуалізованим і психологічно об’ємним.

На відміну від ранніх стрічок, де волонтер виступав радше функціональною фігурою підтримки, у «Наших котиках» кожен персонаж має

власну історію, характер і мотивацію. Глядач бачить їх не лише як учасників війни, а як особистостей із попереднім життєвим досвідом.

Це «олюднення» образу є показником еволюції кінематографічного дискурсу. Війна перестає бути лише символом національного героїзму й стає частиною особистої біографії. Доброволець більше не абстрактний носій патріотизму, а конкретна людина, яка сміється, вагається й водночас приймає відповідальність.

«Наші котики» можна розглядати як перехідний етап у формуванні образу волонтера в українському кіно. Якщо у 2014-2017 роках домінувала мобілізаційна риторика, то наприкінці десятиліття з'являється потреба в осмисленні досвіду війни через призму повсякденності та іронії.

Таким чином, у стрічці відбувається синтез двох моделей: патріотичної та екзистенційної. Доброволець залишається носієм чіткої моральної позиції, однак ця позиція не виражається через пафос чи декларації. Вона проявляється в діях, у здатності не відступити, навіть якщо герой не відповідає традиційному уявленню про воїна [8].

Важливо, що волонтерський компонент у «Іловайську 2014» пов'язаний із темою ризику. Підвезення ресурсів у зону бойових дій, евакуація поранених, координація в умовах обстрілів - це діяльність, що передбачає реальну небезпеку. Волонтер у цій моделі не є «безпечним» тиловим персонажем. Його участь - це також форма жертви.

Такий підхід зближує образ волонтера з образом воїна. Вони різняться функціонально, але однаково включені в простір небезпеки.

Стилістично фільм тяжіє до максимальної наближеності до реальних подій. Це підсилює сприйняття волонтерського руху не як художньої умовності, а як історичного факту. Глядач отримує уявлення про те, що без громадянської ініціативи добровольчі підрозділи не змогли б функціонувати [4].

Отже, у фільмі «Іловайськ 2014. Батальйон "Донбас"» образ волонтера формується як складова мережі підтримки, що діє швидко, рішуче й часто ефективніше за офіційні структури. Це вже не лише моральна символіка, а

конкретна управлінська та логістична функція. Волонтер постає як суб'єкт антикризової мобілізації, який разом із добровольцями створює нову модель громадянської відповідальності в умовах війни.

На ранньому етапі, зокрема у фільмах героїко-патріотичного спрямування, волонтер функціонує переважно як частина колективного суб'єкта. Його образ не персоналізується, а інтегрується в ширший наратив єдності фронту і тилу. Волонтерство постає як моральна норма суспільства, як «невидимий тил», що забезпечує матеріальну й етичну підтримку військових. У такій моделі волонтер не потребує індивідуальної драматургічної лінії, оскільки його функція полягає у підкресленні цілісності нації та солідарності громадян перед обличчям загрози. Репрезентація носить символічний характер і відповідає мобілізаційній риториці перших років війни [23].

Водночас у частині стрічок волонтерський мотив проявляється через контраст - через демонстрацію його відсутності. У фільмах, що зображують фрагментований простір гібридної війни, де панують хаос, пропаганда та інституційна деградація, відсутність активної громадянської ініціативи стає художнім маркером соціальної кризи. У такій інтерпретації волонтерство функціонує як антипод бездержавності та маніпуляції. Воно не завжди показане буквально, однак імпліцитно присутнє як необхідна умова відновлення морального порядку. Через негативну модель репрезентації підкреслюється значення солідарності та відповідальності як фундаментальних цінностей громадянського суспільства.

У подальшому розвитку кінематографічного дискурсу відбувається персоналізація образу. Волонтерство перестає бути лише колективним феноменом і набуває виміру індивідуального вибору. Зображення місцевого населення, яке добровільно допомагає військовим інформацією чи ресурсами, акцентує моральну складність цього рішення, особливо в умовах небезпеки. Межа між цивільним і військовим поступово розмивається, а образ волонтера зливається з образом патріота - людини, яка усвідомлено ідентифікує себе з державою та бере на себе частину відповідальності за її захист. Така модель

демонструє перехід від абстрактної солідарності до конкретної етичної позиції.

Наприкінці досліджуваного періоду простежується тенденція до деміфологізації та психологічного «олюднення» образу. Доброволець зображується як звичайна людина з мирного життя, яка опиняється в екстремальних обставинах. У його поведінці наявні сумніви, страхи, іронія, елементи повсякденності. Руйнується монументальний героїчний канон, характерний для ранніх мобілізаційних наративів. Волонтер постає не як бездоганний символ, а як суб'єкт внутрішнього морального вибору. При цьому його діяльність набуває антикризового характеру: він компенсує інституційні прогалини, діє оперативно, бере на себе ризики, часто ефективніше за державні механізми. Таким чином, відбувається синтез героїчного та екзистенційного вимірів образу [22].

Загалом кінематографічна еволюція 2014-2019 років відображає ширші соціокультурні процеси. Якщо на початковому етапі домінує героїко-мобілізаційна модель, у якій волонтер є складовою колективного спротиву, то згодом з'являється прагнення до глибшого психологічного осмислення війни та ролі громадянина в ній. Образ волонтера поступово переходить від функціональної допоміжності до ціннісної центральності. Він стає індикатором зрілості громадянського суспільства та символом нової громадянської ідентичності, що формується в умовах війни [17].

Отже, у межах 2014-2019 років українське художнє кіно виробляє первинний канон образу волонтера, який проходить шлях від узагальненої символічної фігури до індивідуалізованого суб'єкта моральної дії. Саме ця трансформація створює підґрунтя для подальших змін у репрезентації волонтерства в період після 2020 року та особливо після повномасштабного вторгнення 2022 року, коли образ набуває нових драматургічних і соціальних акцентів.

1.5 Трансформація образу після 2022 року

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року стало не лише політичним і військовим рубежем, а й точкою кардинальної зміни культурної репрезентації війни. Якщо у 2014-2019 роках образ волонтера в українському художньому кіно перебував у стадії формування - як колективний символ солідарності або як індивідуалізований доброволець, - то після 2022 року він набуває нової центральності, масштабності й психологічної глибини. Відбувається зміщення акценту з «допоміжної» ролі до статусу повноцінного суб'єкта історичного процесу [22].

Його функція полягає не лише у фізичному переміщенні людей, а й у створенні умов для їхнього подальшого існування - пошуку житла, забезпеченні харчування, медичної допомоги, психологічної підтримки. Таким чином, волонтерство охоплює весь цикл гуманітарної взаємодії, що значно розширює його соціальну роль [13].

Крім того, у кінематографічних наративах після 2022 року підкреслюється міжнародний вимір волонтерської діяльності. Волонтер стає адміністратором глобальних зборів коштів, координатором співпраці з діаспорними організаціями, іноземними фондами, благодійними структурами. У художньому дискурсі з'являється мотив транскордонної солідарності: допомога надходить із різних країн, а волонтер виконує функцію комунікатора між Україною та зовнішнім світом. Це свідчить про розширення просторової рамки образу - від локального до транснаціонального [4, 8].

Водночас у новій кінематографічній моделі підкреслюється стійкість персонажа. Попри втому й страх, волонтер продовжує діяти. Його внутрішня мотивація не зникає, але трансформується: замість емоційного піднесення початкового етапу війни з'являється усвідомлена відповідальність. Це не порив, а довготривале рішення залишатися в процесі допомоги. Таким чином, психологічна складність поєднується зі зрілістю [10].

Отже, після 2022 року психологічний аспект репрезентації волонтера значно ускладнюється. Кінематограф відходить від одновимірної моделі

патріотичного героя й пропонує багатошаровий образ людини, яка водночас переживає травму й продовжує діяти. Волонтер стає не лише суб'єктом допомоги, а й символом психологічної витривалості суспільства, яке навчається жити й чинити опір у стані тривалої загрози.

По-третє, змінюється гендерний вимір образу. Якщо у ранніх фільмах волонтер часто асоціювався з узагальненим «тилом», то після 2022 року активніше репрезентуються жіночі образи - координаторки гуманітарних штабів, медикині, організаторки евакуацій, матері, які поєднують турботу про родину з громадянською активністю. Таким чином, волонтерство набуває виразного соціально-гендерного контексту й постає як форма рівноправної участі у спротиві.

У сучасних кінематографічних сюжетах з'являються образи жінок - керівниць гуманітарних штабів, які координують постачання допомоги, розподіляють ресурси, налагоджують комунікацію з військовими підрозділами та міжнародними партнерами. Їхня діяльність виходить за межі традиційної «допоміжної» ролі й набуває управлінського характеру. Такі персонажі не лише виконують логістичні функції, а й беруть на себе відповідальність за ухвалення рішень у кризових ситуаціях. У такий спосіб кінематограф демонструє розширення соціальної ролі жінки в умовах війни [19].

Особливої виразності набуває образ медикині або координаторки евакуацій. Ці персонажі функціонують на межі між фронтом і цивільним простором, часто перебуваючи в умовах безпосередньої небезпеки. Їхня діяльність поєднує професійну компетентність із емоційною витримкою. Через такі образи підкреслюється, що волонтерство після 2022 року - це не лише фізична праця, а й моральне служіння, що вимагає високого рівня психологічної стійкості.

Водночас кінематограф підкреслює, що жіноча участь у волонтерському русі має не лише практичний, а й символічний вимір. Образ жінки-волонтерки уособлює безперервність життя, турботу про збереження спільноти, здатність

підтримувати соціальні зв'язки навіть у стані руйнування. Через такі репрезентації формується нова культурна парадигма, у якій волонтерство осмислюється як простір гендерної рівності та спільної відповідальності [26].

Отже, після 2022 року гендерний вимір образу волонтера набуває особливої виразності. Жінки постають не як фон або символ тилу, а як активні учасниці організації спротиву. Художнє кіно фіксує трансформацію соціальних ролей і демонструє, що волонтерство в умовах повномасштабної війни стає формою рівноправної участі у захисті держави та суспільства.

По-четверте, відбувається розширення просторової рамки. Волонтер більше не обмежений лінією фронту або прифронтовою територією. У кінематографічних наративах з'являється тема міжнародної солідарності, діаспори, транскордонної логістики. Образ волонтера стає транснаціональним, що відображає глобалізацію українського спротиву. Це важлива відмінність від періоду 2014-2019 років, коли волонтерство переважно зображувалося як внутрішній національний процес.

У сучасних наративах з'являються сюжетні лінії, пов'язані з діяльністю української діаспори, міжнародних гуманітарних фондів, іноземних волонтерів, що долучаються до підтримки України. Образ волонтера набуває транскордонного виміру: персонажі організовують постачання допомоги з європейських країн, координують міжнародні збори коштів, взаємодіють із закордонними медіа, дипломатичними структурами, благодійними організаціями. У такий спосіб волонтерство репрезентується як частина глобального громадянського руху, що виходить за межі локальної самоорганізації [9].

Важливою є також поява образів іноземців, які добровільно долучаються до гуманітарних чи медичних місій в Україні. Така репрезентація підкреслює універсалізацію українського досвіду: війна постає не лише як національна трагедія, а як подія світового масштабу. У цьому контексті волонтер стає символом глобальної солідарності, а його діяльність - проявом міжкультурної взаємодії [31].

Розширення просторової рамки змінює й концептуальне сприйняття спротиву. Якщо раніше волонтерство зображувалося як внутрішній ресурс суспільства, що компенсує недоліки державної системи, то після 2022 року воно постає як складова міжнародної коаліції підтримки. Образ волонтера інтегрується у ширший геополітичний контекст, де громадянська ініціатива стає частиною глобальної мережі взаємодопомоги.

По-п’яте, змінюється емоційна тональність. Якщо раніше домінували героїчний пафос або іронічна деміфологізація, то після 2022 року з’являється поєднання трагічності та документальної достовірності. Волонтер у такому контексті - це свідок і учасник історії одночасно. Його діяльність стає частиною національної пам’яті [6].

Зміна тональності пов’язана з масштабом трагедії, яку переживає суспільство. Масові руйнування, евакуації, загибель мирного населення, досвід окупації - усе це формує новий емоційний фон, у якому волонтерська діяльність постає не як піднесений подвиг, а як щоденна необхідність у ситуації катастрофи. Трагічність не витісняє надію, але надає їй стриманого, внутрішнього характеру. Героїзм стає тихим і невидимим, позбавленим риторичної надмірності [15].

Загалом можна констатувати, що після 2022 року образ волонтера переходить із периферії кінематографічного наративу в його центр. Якщо раніше він доповнював військовий сюжет, то тепер сам може виступати його рушійною силою. Волонтерство постає як форма громадянської мобілізації, як механізм виживання суспільства і як культурний маркер нової ідентичності [22].

Таким чином, трансформація образу після 2022 року полягає у трьох ключових зсувах: від функціональної допомоги - до стратегічної ролі; від символічної фігури - до психологічно складного персонажа; від локального контексту - до глобального виміру. Українське кіно, реагуючи на нову фазу війни, формує образ волонтера як центрального суб’єкта історичного досвіду,

що втілює здатність суспільства до самоорганізації, солідарності та стійкості в умовах екзистенційної загрози.

Висновки до першого розділу

У першому розділі кваліфікаційної роботи здійснено комплексний аналіз волонтерства як соціокультурного, медійного та кінематографічного феномена сучасної України. У процесі дослідження встановлено, що волонтерський рух є не лише формою громадянської активності, а й важливим механізмом суспільної самоорганізації, який суттєво вплинув на трансформацію українського соціального, культурного та медійного простору в умовах російсько-української війни.

У підрозділі 1.1 доведено, що сучасне українське волонтерство має глибокі історичні та культурні витоки, пов’язані з традиціями взаємодопомоги, громадської солідарності та колективної відповідальності. Встановлено, що після 2014 року волонтерство перетворилося на масовий суспільний рух, який виконував не лише практичну функцію забезпечення армії та цивільного населення, а й символічну функцію консолідації суспільства. Особливу увагу приділено трансформації волонтерства після 2022 року, коли воно набуло системного характеру, високого рівня професіоналізації та стало невід’ємною частиною повсякденної культури воєнного часу.

У підрозділі 1.2 проаналізовано особливості формування образу волонтера в медіа та масовій культурі. Визначено, що медійна репрезентація волонтерства змінювалася відповідно до етапів війни та суспільного досвіду. На ранньому етапі домінував героїзований образ волонтера як морального символу національного спротиву та громадянської відповідальності. Згодом медійний образ ускладнюється, набуває психологічної глибини та включає теми виснаження, травми, моральних дилем і репутаційної відповідальності.

Доведено, що соціальні мережі, документалістика, мем-культура та інші форми масової культури суттєво вплинули на формування сучасного уявлення про волонтера як про активного учасника суспільних процесів і носія морального авторитету.

У підрозділі 1.3 обґрунтовано методологічні засади дослідження екранних образів волонтера в українському художньому кіно. Встановлено доцільність використання міждисциплінарного підходу, що поєднує контент-аналіз, візуальний і семіотичний аналіз, наративний аналіз, соціокультурну інтерпретацію, порівняльний і типологічний методи. Це дозволило розглядати образ волонтера не лише як художнього персонажа, а як культурний конструкт, що формується під впливом соціальної реальності, медійних наративів і художніх стратегій.

У підрозділах 1.4-1.6 досліджено еволюцію образу волонтера в українському художньому кіно 2014-2025 років. Встановлено, що в ранніх фільмах воєнної тематики волонтер переважно виконував функцію символічної підтримки фронту та уособлював колективний громадянський спротив. У стрічках «Кіборги», «Позивний “Бандерас”», «Іловайськ 2014» образ волонтера постає як частина моральної архітектури війни та втілення суспільної солідарності. Водночас у подальших фільмах простежується поступова індивідуалізація персонажа, посилення психологічної складності та уваги до внутрішніх конфліктів, страхів і моральних дилем.

Доведено, що після 2022 року українське кіно переходить від героїзованої моделі репрезентації волонтера до більш реалістичного й психологічно заглибленого зображення. Волонтер дедалі частіше постає не лише як символ допомоги, а як людина, що переживає втому, травматичний досвід, емоційне виснаження та відповідальність за інших. Встановлено також зміни у гендерній репрезентації волонтерства: жінки-волонтерки дедалі частіше зображуються як координаторки, медикині, логістки й керівниці волонтерських ініціатив, що свідчить про розширення культурних моделей жіночої присутності у воєнному просторі.

Отже, проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що образ волонтера в українському художньому кіно є динамічним культурним феноменом, який трансформується відповідно до змін суспільного досвіду війни. Від узагальненого героїчного символу він еволюціонує до психологічно складного персонажа, що репрезентує моральні, соціальні та емоційні суперечності сучасного українського суспільства. Саме тому образ волонтера стає важливим інструментом осмислення війни, громадянської відповідальності та національної солідарності в сучасній українській культурі.

РОЗДІЛ 2
АВТОРСЬКИЙ АУДІОВІЗУАЛЬНИЙ ПРОЄКТ ЯК ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1 Концепція та мета авторського відеопроєкту

У межах кваліфікаційної роботи було реалізовано авторський аудіовізуальний проєкт - документально-аналітичний відеонарис «Еволюція образу волонтера в українському художньому кіно: соціокультурна трансформація в умовах війни (2014-2025)». Проєкт виступає практичним втіленням теоретичних положень дослідження та спрямований на комплексне осмислення трансформації образу волонтера як соціокультурного феномена.

Формат проєкту визначено як документально-аналітичний відеонарис із елементами авторського дослідження, соціологічного опитування та експертного інтерв'ю. Такий формат дозволив інтегрувати теоретичний аналіз із візуальним наративом, забезпечити поєднання фактологічної достовірності з інтерпретаційним підходом, а також розкрити складність і багатовимірність образу волонтера в сучасному медійному та кінематографічному дискурсі.

Метою реалізованого відеопроєкту стало практичне відтворення результатів наукового дослідження через створення цілісного аудіовізуального продукту, у якому проаналізовано еволюцію образу волонтера в українському художньому кіно, а також продемонстровано його трансформацію під впливом суспільно-політичних змін, зокрема російсько-української війни.

У процесі реалізації проєкту досягнуто такі результати:

- сформовано цілісне уявлення про волонтера як багатовимірного соціального суб'єкта, репрезентованого в кінематографі;
- виявлено зміни у функціональному навантаженні образу волонтера - від героїзованого символу до складного психологічного персонажа;

- продемонстровано вплив соціального контексту та воєнних подій на трансформацію екранного образу;
- інтегровано візуальні та звукові засоби, що підсилюють документальну достовірність та аналітичну глибину матеріалу;
- створено аудіовізуальний продукт, орієнтований на широку аудиторію та придатний для поширення в сучасному цифровому медіасередовищі.

Цільовою аудиторією проєкту визначено глядачів віком від 16 років, зокрема студентів гуманітарних спеціальностей, дослідників медіа та культури, а також широку аудиторію, зацікавлену в тематиці війни, суспільних трансформацій та сучасного українського кінематографа.

Фактична тривалість відеонарису становить 11 хвилин 20 секунд, що відповідає обраній драматургічній структурі та дозволяє повноцінно реалізувати аналітичний і візуальний компоненти проєкту. Поширення здійснюється через цифрові платформи (YouTube, соціальні мережі), що забезпечує доступність матеріалу та його інтеграцію в сучасний медіапростір.

Таким чином, створений відеонарис функціонує не лише як ілюстративний додаток до теоретичної частини кваліфікаційної роботи, а як самостійний медіапродукт, що реалізує дослідницькі завдання, демонструє практичне застосування методології аналізу та підтверджує висновки щодо еволюції образу волонтера в українському аудіовізуальному просторі.

2.2 Драматургічна структура та художньо-візуальна модель

ТВОРЧА ЗАЯВКА

Назва проєкту: «Еволюція образу волонтера в українському художньому кіно: соціокультурна трансформація в умовах війни (2014-2025)»

Вид проєкту: Реалізований авторський документальний відеонарис з елементами аналітичного дослідження, експертного інтерв'ю та соціологічного опитування.

Жанр: Документально-аналітичний відеонарис із використанням методів культурологічного та медіааналізу.

Тематика: Кінематографічна репрезентація волонтерства як соціокультурного феномена в Україні та трансформація образу волонтера під впливом російсько-української війни.

Мета проєкту (реалізована): У межах проєкту здійснено комплексний аналіз еволюції образу волонтера в українському художньому кіно у період 2014-2025 років, виявлено основні закономірності його трансформації, функціональні та символічні характеристики, а також простежено взаємозв'язок між соціальною практикою волонтерства та її аудіовізуальною репрезентацією.

Основні результати та виконані завдання:

- окреслено волонтерство як ключовий соціокультурний феномен сучасної України;
- проаналізовано формування образу волонтера в медійному просторі та масовій культурі;
- здійснено типологізацію екранних образів волонтера в українському художньому кіно;
- виявлено зміну наративних функцій та зростання психологічної глибини персонажа після 2022 року;

- проведено порівняльний аналіз кінематографічних репрезентацій різних періодів;
- інтегровано теоретичні висновки у створений аудіовізуальний продукт.

Цільова аудиторія: Аудиторія віком від 16 років, зокрема студенти гуманітарних спеціальностей, дослідники медіа та культури, а також широка глядацька аудиторія, зацікавлена в тематиці війни, суспільних трансформацій та сучасного українського кінематографа.

Концепція та ідейна реалізація: У реалізованому проєкті продемонстровано, що волонтерство в Україні набуло ознак системоутворюючого соціального інституту, який суттєво вплинув на культурне виробництво та медійну репрезентацію війни.

Через поєднання теоретичного аналізу, емпіричних спостережень та аудіовізуального наративу показано трансформацію образу волонтера - від героїзованого узагальненого типажу до складного багатовимірного персонажа, що функціонує в полі морального вибору, відповідальності та психологічного напруження.

Хронометраж: Фактична тривалість відео: 9 хвилин 20 секунд.
Драматургічна структура:

- інтродукція з постановкою проблеми;
- контекстуальний блок: війна та становлення волонтерства;
- авторський стендап із формулюванням дослідницького фокусу;
- теоретичний блок: волонтерство як соціокультурний феномен;
- аналіз медійного дискурсу;
- соціологічне опитування;
- аналіз кінематографічних образів (2014-2019);

- аналіз трансформацій після 2022 року;
- експертне інтерв’ю;
- типологізація образів;
- підсумкові висновки;
- фінальні титри.

Методологія : У процесі реалізації проєкту використано:

- контент-аналіз художніх фільмів;
- візуально-семіотичний аналіз образів;
- наративний аналіз сюжетних структур;
- порівняльний підхід (період 2014-2019 / після 2022);
- соціокультурну інтерпретацію;
- елементи соціологічного опитування.

Технічне забезпечення: Зйомка здійснювалася за допомогою цифрової камери (смартфона), додаткової камери для інтерв’ю, використано петличні мікрофони, штатив та базове освітлення. Монтаж виконано у професійному програмному забезпеченні (DaVinci Resolve / Adobe Premiere Pro).

Локації зйомок: Міські простори (вулиці, громадські місця), освітнє середовище, інтер’єрні локації для запису інтерв’ю та стендапів.

Аудіовізуальна стилістика: У проєкті реалізовано стриманий документальний стиль із аналітичним акцентом:

- логічно структурований монтаж;
- поєднання динамічних та статичних планів;
- використання інфографіки для узагальнення результатів;
- мінімалістична кольорова палітра з акцентами.

Аудіосупровід: Використано фонову музику без авторських обмежень, закадровий голос автора, синхронні звуки середовища та фрагменти інтерв'ю.

Досягнутий результат та соціальний ефект: У результаті реалізації проєкту:

- поглиблено розуміння ролі волонтерства як ключового соціального явища;
- продемонстровано трансформацію його кінематографічної репрезентації;
- сформовано підґрунтя для критичного аналізу медійних образів;
- актуалізовано тему громадянської відповідальності та солідарності;
- підвищено рівень медіаграмотності аудиторії.

Канали поширення: Проєкт розміщено та може бути використаний на платформах YouTube, у соціальних мережах, в освітньому процесі та під час презентацій і фестивалів студентських робіт.

2.3 Технічна реалізація та етапи створення

Технічна реалізація авторського аудіовізуального проєкту була здійснена відповідно до загальноприйнятої трьохетапної моделі виробництва відеоконтенту, що включає підготовчий, знімальний та монтажно-постпродакшн етап.

На підготовчому етапі було сформовано концептуальну та драматургічну основу відеонарису відповідно до заявленої ідеї проєкту. Визначено тематичні блоки, структуру наративу, візуальний стиль та ключові смислові акценти. Окрему увагу приділено підбору героя як центрального елементу оповіді, що дозволило реалізувати персоніфікований підхід до розкриття соціокультурного феномена волонтерства. Також розроблено

сценарний план і підготовлено перелік питань для інтерв'ю, спрямованих на розкриття мотиваційних, психологічних та етичних аспектів діяльності волонтера.

Знімальний етап реалізовано у форматі документального спостереження, що забезпечило автентичність та достовірність аудіовізуального матеріалу. Зйомка проводилася у реальних локаціях без використання постановочних сцен, що відповідає обраному документально-аналітичному стилю проєкту. У процесі зйомки використано різні типи планів (загальні, середні, крупні та детальні), що дозволило сформувати цілісну візуальну композицію та забезпечити емоційну глибину матеріалу. Значну роль відіграли інтерв'ю-синхрони героя, які виконують функцію розкриття внутрішнього світу персонажа та формування його психологічного портрета.

На етапі постпродакшну здійснено відбір відеоматеріалу, монтаж та фінальне структурування відеонарису відповідно до логіки послідовного розкриття теми. Монтаж побудовано на поєднанні спостережливих кадрів, інтерв'ю та атмосферних перебивок, що забезпечило ритмічну та змістову цілісність відео. Використано закадровий авторський текст для аналітичного супроводу та інтерпретації зображуваних подій.

Таким чином, технічна реалізація проєкту забезпечила відповідність між концепцією, драматургічною структурою та аудіовізуальним втіленням, що дозволило досягти поставлених дослідницьких і творчих цілей

Висновки до другого розділу

У другому розділі кваліфікаційної роботи здійснено практичну реалізацію теоретичних положень дослідження шляхом створення авторського аудіовізуального проєкту. У межах роботи розроблено та реалізовано документальний відеонарис «Волонтер: між фронтом і тилом», який виступає практичним медіапродуктом, спрямованим на осмислення та

візуальну репрезентацію сучасного образу волонтера в українському суспільстві.

У процесі роботи визначено концепцію та мету авторського відеопроєкту. Основною ідеєю стало відображення повсякденної діяльності волонтера та розкриття внутрішньої мотивації людей, які здійснюють громадянську допомогу в умовах війни. Через історію конкретного героя відеонарис демонструє ширший соціальний феномен волонтерства, що став одним із ключових проявів громадянської активності українського суспільства у період воєнних викликів.

У межах підрозділу сформовано творчу заявку відеопроєкту, у якій визначено жанрову специфіку майбутнього аудіовізуального продукту, його цільову аудиторію, основну ідею, тематичну спрямованість та композиційну структуру. Обраний формат документального відеонарису дозволяє поєднати елементи журналістського спостереження, інтерв'ю та авторського коментаря, що створює цілісну та емоційно насичену медійну розповідь.

Окрему увагу приділено технічній реалізації проєкту та організації процесу його створення. У ході роботи проаналізовано основні етапи виробництва аудіовізуального контенту, які включають підготовчий етап, знімальний процес та етап постпродакшну.

Підготовчий етап передбачав розробку концепції відеонарису, формування сценарного плану, визначення героя та підготовку інтерв'ю. Знімальний етап був спрямований на фіксацію реальних моментів волонтерської діяльності та створення відеоматеріалу різної плановості, що дозволяє передати атмосферу подій і сформувати психологічний портрет героя. Під час постпродакшну було здійснено монтаж відеоматеріалу, формування композиційної структури відеонарису, роботу зі звуковим оформленням та створення цілісного аудіовізуального продукту.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження проаналізовано особливості формування та трансформації образу волонтера в українському медіапросторі та кінематографі, а також здійснено практичну реалізацію дослідження у форматі авторського аудіовізуального проєкту.

1. У ході дослідження проаналізовано волонтерство як соціокультурне явище сучасного українського суспільства. Встановлено, що після початку російсько-української війни у 2014 році волонтерський рух набув масового характеру і став одним із ключових механізмів громадянської самоорганізації. Волонтерство перетворилося на важливий елемент суспільної взаємодії, який поєднує гуманітарну допомогу, громадянську активність та підтримку державних інституцій. Діяльність таких ініціатив, як фонди «Повернись живим», «Армія SOS» та численні волонтерські штаби, демонструє високий рівень мобілізації громадянського суспільства. Таким чином, волонтерство в Україні функціонує не лише як форма благодійності, а як соціальний інститут, що відіграє важливу роль у формуванні сучасної громадянської ідентичності.

2. Дослідження медіарепрезентації волонтера у медіа та масовій культурі показало, що образ волонтера формується через систему символічних та наративних практик сучасних медіа. У журналістських матеріалах, телевізійних сюжетах, документальних фільмах і соціальних мережах волонтер найчастіше репрезентується як носій громадянської відповідальності, моральної стійкості та патріотичних цінностей. У контексті медіадискурсу образ волонтера виконує функцію соціального символу, який уособлює активну позицію громадянського суспільства в умовах війни. Водночас сучасні медіа дедалі частіше демонструють не лише героїзований, а й повсякденний вимір волонтерської діяльності, акцентуючи увагу на психологічному навантаженні, моральних дилемах та складності прийняття рішень.

3. У роботі визначено методологічні підходи до аналізу екранних образів, що включають медіааналіз, візуальний аналіз та інтерпретаційний

підхід. Такий методологічний комплекс дозволяє розглядати екранний образ як медійну конструкцію, що формується через взаємодію наративних, візуальних та аудіальних засобів. У межах цього підходу образ волонтера розглядається не лише як сюжетний персонаж, а як результат процесу медіарепрезентації, у якому важливу роль відіграють композиція кадру, монтаж, інтонація авторського тексту та загальна драматургічна структура медіатвору. Застосування цих методів дозволило здійснити комплексний аналіз репрезентації волонтерства в аудіовізуальних медіа.

4. Практичним результатом дослідження стало створення авторського аудіовізуального проєкту - відеонарису «Волонтер: між фронтом і тилом». Проєкт реалізовано у форматі документально-аналітичного відеонарису з елементами інтерв'ю та спостереження. У відеороботі відображено повсякденну діяльність волонтера, його професійні та психологічні виклики, а також поєднання громадянської діяльності з особистим життям. Використання документального формату дозволило створити більш реалістичний та психологічно переконливий образ героя. Таким чином, авторський відеопроєкт став практичною апробацією теоретичних положень дослідження і продемонстрував можливості аудіовізуальних медіа у відображенні складних соціальних явищ.

5. Аналіз українського художнього кіно 2014-2025 років дозволив простежити еволюцію екранного образу волонтера. У фільмах перших років війни образ волонтера здебільшого має символічний характер і виступає у ролі допоміжного персонажа, що уособлює патріотичну підтримку армії. Подібні риси можна простежити у стрічках «Позивний "Бандерас"» (2018) та «Кіборги» (2017), де волонтерські персонажі демонструють готовність допомагати військовим і підтримувати оборону країни. У більш пізніх кінематографічних інтерпретаціях спостерігається поглиблення психологічної складності цього образу. Зокрема у фільмі «Наші котики» (2020) образи цивільних персонажів і волонтерів поєднують гумор із трагічним досвідом війни, а у сучасних кінопроєктах після 2022 року дедалі частіше з'являються

персонажі, які переживають моральні дилеми, втому та емоційне виснаження. Це свідчить про поступову трансформацію екранного образу волонтера - від узагальненого героїчного символу до більш реалістичного та психологічно багатовимірного персонажа.

Таким чином, результати дослідження підтверджують, що медіарепрезентація волонтерства в українському інформаційному просторі та кінематографі зазнає поступової трансформації. Якщо на початковому етапі домінував героїзований образ волонтера, то в сучасних медіатекстах і фільмах дедалі частіше формується більш комплексний, психологічно глибокий і соціально реалістичний образ, що відображає складність волонтерської діяльності в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Алфьоров М. А. Волонтери на війні: образно-стилістичні характеристики українського героїчного кінематографу 2014-2025 років. Культура України. 2025. № 89. С. 130-143.
2. Алфьоров М. Типологізація українського «героїчного» кінематографа (2014-2024 рр.): морфологічно-тематичний аспект. Вісник КНУКіМ. Серія «Мистецтвознавство». 2025. № 52. С. 27-35.
3. Альфронова З. Костюм персонажа як маркер у сучасному українському кінематографі. HUDPROM: The Ukrainian Art and Design Journal. 2025. Vol. 27, Issue 1. P. 138-151.
4. Антонюк О. Еволюція художніх практик українських митців в умовах війни. 2025.
5. Брюховецька Л. І. Вадим Іллєнко й еволюція кінозображення. Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого. 2019. № 25. С. 68-82.
6. Данилюк В. П. Українське ігрове кіно як чинник консолідації суспільства та утвердження громадянської ідентичності.
7. Данькова Н. «Це буде круто, як на Netflix». Володимир Бородянський та Алла Липовецька про майбутні документальні фільми, що фіксують велику війну. Detector.media. 2022. URL: https://detector.media/production/article/198764/2022-04-29-tse-bude-kruto-yak-na-netflix-volodymyr-borodyanskyy-ta-alla-lypovetska-pro-maybutni-dokumentalni-filmy-shcho-fiksuyut-velyku-viynu/
8. Закусило М. Що таке «Креативна Європа» та до чого тут закон про аудіовізуальні послуги? Detector.media. 2017. URL: https://detector.media/production/article/130289/2017-09-25-shcho-take-kreativna-evropa-ta-do-chogo-tut-zakon-pro-audiovizualni-poslugi/
9. Зубавіна І. Актуалізація архетипу діви-воїтельки в кінематографі України початку XXI століття. Сучасне мистецтво. 2022. Вип. 18. С. 19-26. https://doi.org/10.31500/2309-8813.18.2022.269658

10. Зубавіна І. Ціннісно-смислові домінанти часу в концепт-образі Матері (на матеріалі кінематографу України). Екранні мистецтва. 2022. № 31. С. 11-29. https://doi.org/10.34026/1997-4264.31.2022.267518
11. Калантай С. Г. Трансформація українського кінематографа в умовах сучасних суспільно-політичних викликів. Культурологічний альманах. 2024. № 4. С. 399-407.
12. Корзун С. Революція Гідності у соціокультурному дискурсі України. Репозитарій Національного університету «Києво-Могилянська академія». 2020. URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/27889
13. Корнят В., Боринець Х. Волонтерська діяльність в умовах воєнного стану у порівняльній перспективі. Гуманітарний форум. 2024. Т. 2, № 1. С. 24-29. https://doi.org/10.60022/2(1)-4GFY
14. Міронова Т. В. Трансформації образотворення у контексті культурно-мистецьких процесів 1990-х-2020-х років : дисертація доктора мистецтвознавства. Івано-Франківськ : Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2024.
15. Москаленко-Висоцька О., Ширман Р. Російсько-українська війна як тематична домінанта в українському документальному кіно останнього десятиліття. Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія: Мистецтвознавство. 2024. № 50. С. 50-58. https://doi.org/10.31866/2410-1176.50.2024.306757
16. Позивний «Бандерас». Вікіпедія : вільна енциклопедія. 2024. 7 листопада. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki
17. Правило І. Вибір жанрів та форм аудіовізуального мистецтва для фіксації та художнього переосмислення тем воєнного часу. Культура України. 2023. № 82. С. 44-52. https://doi.org/10.31516/2410-5325.082.05
18. Про гідність. Волонтерський рух в Україні 2013-2017 років. За ред. О. Аркуші, М. Литвина ; упоряд. Г. Боднар, О. Лукачук, Л. Хлипавка. Львів : Національна академія наук України, Інститут українознавства імені Івана Крип'якевича, 2018.

19. Сандлер А. В. Роль художника-постановника у створенні аудіовізуального продукту : бакалаврська робота. Київ : Київський національний університет театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого, 2025.
20. Симоненко А. Ю. Кінематографічний імідж України і українців в період російсько-української війни : магістерська робота. 2024.
21. Струкова М. В. Українське короткометражне кіно: сучасний стан і перспективи. Імідж сучасного педагога. 2024. № 1 (214). С. 93-99. https://doi.org/10.33272/2522-9729-2024-1(214)-93-99
22. Телуха Є. В. Історіографія волонтерської діяльності в Україні часів екстремальних випробувань: методологічні проблеми полідисциплінарності. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. 2024. № 39. С. 48-56. https://doi.org/10.26565/2227-6505-2024-39-05
23. Тесленко Т. Феномен волонтерства в історії та культурі України. Українознавчий альманах. 2017. Вип. 20. С. 108-112. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukralm_2017_20_24
24. Тимошенко А. Трансформація образу героя у візуальних практиках в українській культурі під впливом російсько-української війни. Питання культурології. 2024. № 44. С. 158-171. https://doi.org/10.31866/2410-1311.44.2024.318740
25. Томчук О. А. Історичні аспекти виникнення волонтерського руху на допомогу Збройним Силам України у 2014 р. Військово-науковий вісник. 2017. № 28. С. 207-215. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnv_2017_28_18
26. Яновська О. В. Інституалізація волонтерського руху в Україні: безпековий вимір. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. 2017. № 1-2. С. 80-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKPI_soc_2017_1-2_15
27. Ясінь С. «Ті, що на варті Свободи»: цикл відеопортретів про творців української перемоги. 2025.

28. Khardel R., Vyzdryk V., Melnyk O. Cinema as a Tool for Influencing Historical Consciousness in Russian-Ukrainian Information Warfare. Codrul Cosminului. 2020. Vol. 26. Issue 2. P. 281-302. URL: http://www.atlas.usv.ro/www/codru_net/CC26/2/pdf/cinema.pdf
29. KMW CoProduction Meetings. 2019. URL: http://kmwcoproduction.com
30. Lokshuk I., Cherednychenko O., Kopeliuk O., Sediuk I., Pototskyi S. Resilience and resistance: Ukrainian art under martial law. Amazonia Investiga. 2024. Vol. 13, Issue 82. P. 70-80. https://doi.org/10.34069/AI/2024.82.10.5
31. Ober J., Rusakov S., Matusevych T. The effects of the war in Ukraine on the environment of Ukrainian artists: An evaluation by a diagnostic survey. Media, War & Conflict. 2024. Vol. 0, No. 0. https://doi.org/10.1177/17506352241269604
32. Stora B., Anderson J. The Algerian War: Memory through Cinema. Black Camera. 2014. Vol. 6, No. 1. P. 96-107. https://dx.doi.org/10.2979/blackcamera.6.1.96